

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Hacer ARSLAN
Dr. Ürdün Üniversitesi
hacerarslan2009@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0142-0691>

XVI. Yüzyıl Şairlerinden Behiştî'de Dil ve Üslûp

*Language and Style in Behisti, One of the
16'th Century Poets*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 20.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 23.08.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

ARSLAN, H. (2023). XVI. Yüzyıl Şairlerinden Behiştî'de Dil ve Üslûp. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1166-1196. <https://doi.org/10.34083/akaded.1317335>

ARSLAN, H. (2023). Language and Style in Behisti, One of the 16'th Century Poets. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1166-1196. <https://doi.org/10.34083/akaded.1317335>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

* Bu makale, yazarın, *Behiştî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Klasik Türk edebiyatı yaklaşık altı asır kendine has edebî zevki ve estetik kaygısı ile hüküm sürmüş, belli kuralları ve çizgisi olan köklü bir gelenektir. Bu gelenek içerisinde var olmaya ve dikkat çekmeye çalışan klasik şairler en güzel şiiri en özgün biçimde söyleme arayışına girmiş, daha önce söylenmeyen mana ve mazmunu yetkin ve özgün bir üslûpla dile getirmeyi şiar edinmişlerdir. Klasik şairin şairlik gücünü ve yeteneğini gösterebilmesi şahsına münhasır üslûbuna bağlı ve kendisine has bir dil geliştirip üslûp oluşturmasında gizlidir. Bu çalışmada XVI. yüzyıl şairlerinden Behiştî'nin dil ve üslûp özelliği ön plana çıkarılmış; şairin üslûp özelliklerinden hâle uygun kelime seçimine titizlikle yaklaşması, dildeki kıvrak söyleyişi, sade bir dil tercih etmesi bilhassa bazı beyitlerinde konuşma dilini kullanıyormuşçasına samimi ve sade bir dil tercih etmesi, halk söylemlerine yer vermesi, atasözleri ile deyimleri sıklıkla ve yerinde kullanması, Eski Anadolu Türkçesinden gelen kelime ve eklere yer vermesi, Türkçede kullanılan yardımcı eylemlerin Arapça ve Farsça kelimelerle terkip oluşturması ve bu kelimelerin çoğunlukla dilimize yerleşmiş gündelik hayatta kullanılagelen kelimelerden seçilmesi, şiirlerinde Rumelili şairlerde görülen dil ve üslûp özelliklerine yer vermesi, terbiyesi ve mesleği doğrultusunda bilhassa ayet kullanımını önemsemesi ve ifa ettiği vazifesinin üslûbuna yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, klasik Türk şairi, dil ve üslûp, deyim, atasözü.

Abstract

Classical Turkish literature is a deep-rooted tradition with certain rules and lines that has prevailed for about six centuries with its unique literary taste and aesthetic concern. Classical poets, who tried to exist and attract attention in this tradition, sought to say the most beautiful poem in the most original way, and they aimed to express the meaning that has not been said before, in a competent and original style. The ability of the classical poets to show their poetic power and talent depends on their unique discourse and style, and this is hidden in their development of a unique language and creating style. In this study, the language and style features of Behiştî, one of the 16th century poets, were highlighted; among the stylistic features of the poet are his meticulous approach in choosing words suitable for the situation, the practical use of language, his preference for a plain language, especially in some of his couplets, and his preference for a sincere language. A plain language was used as if he was speaking, folk discourses, proverbs and idioms were frequently and appropriately used in sentences. The use of words and affixes in Old Anatolian Turkish, the combination of auxiliary verbs used in Turkish with Arabic and Persian words, and the selection of these Arabic and Persian words from the words used in daily life are included in the poet's style. It has been emphasized that the language and style features seen in Rumelian poets are included in his poems, the reflection of his duty, education and profession on his style, especially the language and style features he uses in line with his own point of view.

Keywords: *Classical Turkish poetry, classical Turkish poet, language and style, idiom, proverb.*

Giriş

XVI. yy. şairlerinden olup kaynaklarda adı “eş-Şeyh Ramazan Efendi el-mülahhas bî-Behiştî” “Vizeli Behiştî”, “Behiştî Ramazan bin Abdulmuhsin”, “Behiştî-i Sâni”, “Vâiz Behiştî”, “Ramazan bin Abdulmuhsin er-Rûmî” ve “Mevlana Behiştî” olarak geçen Behiştî, Vize’de dünyaya gelmiştir (Aydemir, 2000, s. 3-4; Uzun, 1992, s. 145). Vize’de doğduğu için Arapça kaynaklarda Ramazan b. Abdülmuhsin el-Vizevî şeklinde zikredilen ve “Vizevî” nisbesiyle anılan Behiştî (Bihîştî), tahsilinden sonra Çorlu’ya yerleşip orada vaizlik yaptığından “Çorlu Vaizi” veya “Çorlulu Vaiz” olarak da tanınmaktadır (Uzun, 1992, s.145). Babasının Abdülmuhsin adında biri, asıl adının da Ramazan olduğu bilinen Behiştî’nin kaynaklarda hayatına ve doğum tarihine dair doğrudan bir bilgiye rastlanmamaktadır (Aydemir, 2000, s. 3-4).

İstanbul’da medrese eğitimi alan, Halvetî tarikatının Sünbüliyye koluna mensup ve Merkez Efendi’ nin halifesi olan Behiştî’nin, ilmî ve edebî birçok eseri vardır. İlmî eserlerinden bilhassa *Hayâlî Hâşiyesi* takdir bulan Behiştî’nin, *Cemşâh u Alemşâh* mesnevisi, *Behişt-i Heşt* adını verdiği ancak *Heşt-behişt* adıyla bilinen nasihatname türündeki mesnevisi (Yeniterzi, 2001, s. 57) ve *Dîvân*’ı da edebî eserleri arasında orijinalliği vesilesiyle zikredilmektedir. Kaynaklarda ilmî ve edebî yönüne işaret edilen Behiştî’nin “ilmî yönüyle; verdiği vaazlarla Çorlu’da herkesin gönlünde yer ettiği, sohbetlerinin halk üzerindeki tezahürü, zahir ve batın ilimlerdeki derinliği, *Hâşiyetü’l-hâşiyeye ‘alâ-şerhi ‘Akâ’idi’n-nesefiyye li’l-Hayâlî’ye* yaptığı şerhi ile Rum ve Hitâ ülkelerinin üstatlarını unutturduğu ve eserin yankısının büyük olduğu, âlimler tarafından kabul gördüğü, esere yapılan önemli şerh, haşiye ve ta’likat arasında Behiştî’nin de adının zikredildiği” kaydedilmiştir (Aydemir, 2000, s. 11-63). Behiştî, “tasavvufa intisabından sonra ârif, kâmil, çevresi üzerinde tesirli bir mürşit, vaiz ve hatip; şair olarak da icat sahibi, murat ettiği manada hususi hayaller ortaya koyabilen, şiirlerinde hüsn-i edâ ile nazma kâdir bir üstat, hoşsohbet, nüktedan ve zarif bir şahsiyet” olarak zikredilmektedir (Uzun, 1992, s.146).

¹ Denizli’nin Sarı Mahmudlu köyünde 868 (1463-64) yılında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Musa, künyesi Ebü’t-Takî, lakabı Merkez Muslihuddin’dır. “Merkez Efendi” veya “Merkez Halife” diye tanınır. Babasının adı Mustafa, dedesinin adı Kılıç Bey’dir. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra 883/1478’de Bursa’ya gitmiş, on beş yıl süren eğitiminin ardından icâzet alarak İstanbul’a 898/1493’te gelmiştir. Halvetiyye şeyhlerinden Habîb Karamânî’ye mürit olmak istemiş, şeyh kendisinin manevî eğitiminin başkası eliyle olacağına işaret ederek onun bu isteğini geri çevirmiş ve kendisine "Muslihuddin" lakabını vermiştir. Beş yüzden fazla halifesi olduğu belirtilen Merkez Efendi’nin, Vizeli Bihîştî Ramazan Efendi’yi Çorlu’daki zaviyeye gönderdiği bilinmektedir. Şeyhi Sünbül Sinan Efendi’nin 936/1529’da vefat etmesi üzerine onun yerini alan, cenaze namazının Fatih Camii’nde Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi tarafından kıldırıldığı bilinen Merkez Efendi, 959/1552 yılında vefat etmiştir. Mevlanakapı dışında kendi adıyla anılan dergâhın yanına defnedilmiştir, türbesi İstanbul’un önemli ziyaretgâhlarından (geniş bilgi için bak. Öngören, 2004, s. 200-202; Aydemir, 2000, s. 5-6).

Çorlu'da imam-hatip ve vaizlik görevlerinde bulunan Behiştî, evinin etrafında oluşturduğu zaviyelerde öğrenci yetiştirmiş, hayatı boyunca irşat görevini Çorlu'da ifa etmiştir. 979/1571'de Çorlu'da vefat etmiş ve evinin de bulunduğu zaviyeye defnedilmiştir (Aydemir, 2000, s. 18-19; Uzun, 1992, s.145-146)².

Dil ve Üslûp

Klasik Türk edebiyatı yaklaşık altı asır kendine has edebî zevki ve estetik kaygısı ile hüküm sürmüş kuralları ve çizgisi olan köklü bir gelenektir. Bu gelenekte var olmaya ve dikkat çekmeye çalışan klasik şairler en güzel şiiri söyleme arayışına girmiş, daha önce söylenmeyen mana ve mazmunu yetkin ve özgün bir üslûpla dile getirme çabasına girmişlerdir. Klasik şairin şairlik gücü ve yeteneğini gösterebilmesi şahsına münhasır üslûbuna bağlı ve kendisine has bir dil geliştirip üslûp oluşturmasında gizlidir (Arslan, 2023, s. 16). Üslûpla ilgili en eski veriler Yunan belâgatinde görülmektedir. Kalabalıkları etkileme, ikna etme vasıtalarından addedilen üslûp “hitabet (belâgat/retorik) ilmi içinde özellikle duruma ve konuma uygun kelime ve tabir seçimiyle” ele alınmıştır (Durmuş, 2012, s.383).

Üslûp, sözlükte ‘izlenen yol, benimsenen tarz’; dil ve edebiyat terimi olarak ise ‘duygu, düşünce ve heyecanların dile getirilme şekli, dili kullanma biçimi’ olarak tanımlanmıştır. Üslûp, aynı zamanda “yazarın kelimeleri konuya uygun tarzda seçme ve kullanma tarzı; yazarın diliyle, kullandığı dilin kuralları arasındaki sapmaların toplamı ve bu sapmaların eserin konusu ve amacı bakımından yerinde ve özgün olması” demektir (Durmuş, 2012, s. 383). Farsçada üslûp kelimesi için Arapçada ‘eritip kalıba dökmek’ anlamına gelen “sebk” kavramı kullanılmıştır (Karaismailoğlu, 2012, s. 385). Batı edebiyatında ise ‘kalem’ anlamına gelen Latince stylus kökenli “style” terimiyle ifade edilen üslûp, ‘insanın kendini yazıyla dile getirme biçimi’ olarak tanımlanmıştır (Durmuş, 2012, s.383).

Dilimizde üslûp, bir eleştiri kavramı olarak Fransızca style (stil) karşılığında kullanılmış, ayrıca Türkçede kullanılan “eda, tarz, anlatış yolu” kelimeleriyle üslûp kastedilmiş, “biçem” kelimesi de üslûbu karşılamak için türetilmiştir (Kahraman, 2012, s.387). İbn Haldûn’un tanımında üslûp: “zihinde ve hayalde beliren suretleri kelime ve terkip kalıplarına dökme tarzı, dokuma biçimi, onlardan özgün bir yapı oluşturma yöntemi”dir (Durmuş, 2012, s.383). Tüm bu tanımlamalardan ve tanım çizgisinden hareketle üslûp için denilebilir ki kişiyi diğerlerinden ayıran tarz, eda ve davranıştır ki üslûp bir yazarın dili kendisine has kullanma tarzına, duygu ve düşüncelerini ifade biçimine, kelime seçimine, kelimelerin terkipli ve metin içi kullanımına bağlıdır ve

² Behiştî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri ile ilgili geniş bilgi için (bak. Aydemir, 2000, s.1-160).

yazarın/şairin dili kendine özgü kullanma biçimi olup aslında şairin dil gücü, dil tarzı olarak da tanımlanabilir (Arslan, 2023, s.15).

Klasik Türk edebiyatında, özellikle şuaara tezkirelerinde tezkire yazarları ve şiiirlerde ise bizzat şairler tarafından şiiirde tutulan yol anlamında üslûp, tarz, eda, vadi, şive kelimeleri kullanılmıştır. Tezkirelerde şairin şairlik gücü, şiiirdeki tarzı, şiiire yaklaşımı, söyleyişteki orijinalliği ifade için kullanılan “tarz-ı şî’r, tarz-ı hâs, tarz-ı Necâtî, Nevâyî tarzı, tarz-ı dil-firîb, üslûb-ı nazm, üslûb-ı makâl, üslûb-ı Acem, üslûb-ı acîb, vâdî-i sühan, tarîk-i şîâr, güzel edâ” gibi kalıplaşmış ifadelere rastlanmaktadır (Kahraman, 2012, s.387).

Üslûp, bireyseldir. Özgün olma çabasıdır. Üslûp, bir yazar veya şairin duygu ve düşüncelerini aktarırken, dili kullanma biçimi, mizacı, yeteneği, tarzı, eğilimi ve donanımı ile yakından ilgilidir. Bundan dolayı denilebilir ki üslûp, bizzat insanın kendisidir, yansımasıdır. (Arslan, 2023, s.16). Buffon’un tabirindeki “insanın ta kendisi” olan üslûp Recâizâde Mahmud Ekrem’in çevirisinde/ifadesinde “Üslûb-ı beyân aynıyle insan”dır ifadesiyle tanımlanmaktadır. Recâizâde Mahmud Ekrem’in bir üslûp kitabı olarak da nitelenen *Tâlîm-i Edebiyyât*’ında yer verdiği “üslûb-ı sâde, üslûb-ı müzeyyen, üslûb-ı âlî” şeklindeki üçlü tasnifi üslûp için Türk edebiyatında bir dönem yaygın olarak kullanılmıştır. (Kahraman 2012, s.387).

Klasik Türk şiiiri, yukarıda dikkat çektiğimiz gibi belli bir estetik anlayış ve zevke sahip, geleneği ve bu geleneğin oluşturduğu kendisine has kuralları ile çizgisi olan ve yaklaşık altı asır hayatta kalma başarısını gösteren bir hüviyete sahiptir. Klasik şairler ise bu gelenek içerisinde yazmış oldukları eserlerle kendilerini gösterme, en güzel şiiiri en özgün biçimde söyleme gayreti ve çabası içerisinde bulunmuşlardır. Bunu gerçekleştirebilecekleri tek yol, geleneğin kendilerine sunduğu imkânları en iyi ve verimli şekilde kullanarak kendilerine özgü bir söylem geliştirip üslup oluşturmalarında gizlidir. Bu bilince sahip klasik şair, şiiirini bu anlayışa göre oluşturmaya çalışmış ve oluşturduğu özgün üslûbu ile de gelenek yelpazesinin en başarılı ve yetkin parçası olma gayreti içerisinde bulunmuştur. Şiiire bir nevi bu perspektiften yaklaşan Behiştî de bu şiiir geleneği içerisinde oluşturduğu üslûbuyla kendisini göstermeyi başarmış, hatta özgün bir şair olarak kaynaklarda hak ettiği yeri almıştır.

Klasik Türk şiiiri geleneğinde, bir şairin tamamen Türkçe kelimelerden oluşan, sade bir dil ve üslûba sahip olan bir şiiir yazması beklenemez. Çünkü buna bağlı olduğu şiiir geleneği izin vermez. Diğer taraftan şiiirin estetik anlayışı ve çerçevesi içinde şair, geleneğin kendisine sunmuş olduğu birikim ve tecrübeden istifade ederken bazı tasarruflarda bulunur ki bu durum doğrudan şairin yetkinliği, becerisi ve üslûbuyla alakalıdır. Bu noktadan bakıldığında Behiştî’nin üslûbunun, dilde sadelikten ve halk

söyleyişinden yana olduğu rahatlıkla söylenebilir³. Behiştî'nin sade dili ve mahallî unsurları kullanımına örnek oluşturması açısından *Dîvân*'ında yer alan bazı beyitlerinde: “tatlı can, gülüm balım, suç mu ettim, kardeşine/babana bile güvenme, ellerin günahını almak, bağı yanık, yüzüne bakmak, neyinden incinmek, göz nuru, hâline şükretmek, yakı vurmak, oh oh demek, nazar değmek, ikide birde, bir iki, kanını kurutmak, el yumak, ziyanı çıkmak, ziyanını gidermek, yüz suyu, yağlı ballı, dek durmak, Allah'ını seven unutmamasın, kahpe felek, aybaşı, berhudar olmak, adını anmak, gözlerinden akan yaşın ırmak olması, tir tir titremek” vb. şeklinde karşılaşılan ifadeler aşağıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere günümüzdeki kullanım biçimi ile aynı ya da çok yakın şekliyle yer almaktadır:

Hâr-ı cevriün **tatlu câna** acılar virmek neden
Suç mı itdüm bülbül oldumsa **gülüm balum** sana (G.3/4)

İhtilâf eyleme agyâr ile ey Yûsuf-ı hüsn
İ'timâd itme eger 'âkılisen **kardaşuna** (G. 20/3)

Sûfi be **illerün ne alursın günâhını**
 Tek kendü cürmüni getüren pehlevân ola (G.28/4)

Sensüz varup içersem eger bir kadeh şarâb
 Nâr-ı gamundan eyle benüm **bagrumı kebâb** (G.43/1)

Gökde uçarsa düşmenün itme i'timâd
Cennetde olsa eyleme şeytâna i'tikâd (G.76/1)

Cevr itme bana sen de seversin birin sakın
Bugün n'ola banayise yarın sana olur (G.93/2)

Her ne denlü ağlasam önünde **bakmaz yüzüme**
 Ol **gözüm nûri** bileydüm bâri **nemden incinür** (G.103/3)

Gerçi 'âşık olalı ey dil enîsün gamdur
Hâlüne şükr idegör bu dahı bir 'âlemdür (G.109/1)

Ey Behiştî zahm-ı sînen ger onulsun dir isen
 Gâfil olma canlu **yakı uragör** meşhurdur (G.112/5)

³ Bak. Aydemir, 2000, s. 33-52; Arslan, 2003, s. 16-23.

Ne mehlikâ ki togup hüsn elinde tâb eyler
Bir iki günde felek amı âftâb eyler (G. 127/1)

Derdini seyridüp **oh oh dimege**
 Varup agyârı ben de görsem olur (G.128/3)

A'mâ yarattı Hazret-i Hak çeşmüm nergisin
 Gülşende tâ ki **deymeye** andan sana **nazar** (G. 183/2)

Tâze tâze urup agyâra cefâ oklarını
İkide birde benüm sen **kuridursun kanum** (G.338/2)

Ey Behiştî diyesin bezm-i visâl itdükce
Beni unutmasun Allâh'ı seven yârânum (G.338/5)

Varup bir su kenârın bezmgâh itmekden **el yudum**
 Nice su sâye-i serv-i hırâmândan dahı geçdüm (G.358/4)

Gelmedün gülşene ahşam katı hayf oldı bana
 Gel bugün bâri şehâ **dünki ziyânum çıksun** (G.396/2)

Yüzüm suyu gibi varum yolında hâke saldum ben
 Semendün gibi âhumla kara çullara girdüm ben (G. 429/1)

Gam-ı telh ile bunca demden insâf
 Dirildün ey Behiştî **yağlı ballu** (G.432/5)

Ey Behiştî'ye yüri a'dâya ta'n eyle diyen
Dek tururken işte taş atdurdın ol divâneye (G.476/5)

Cihân bir kahbedür anun hilâl alnında kaşıdur
 Şafak sanma görinen dâmeninde **ay başıdur** (M.6)

Zâlimi sanma ki **ber-hudâr olur**
 Ya bogılır suya ya ber-dâr olur (M.8)

Yâr anarsa ben kulını nâme aglar diyesin
Gözlerinün yaşı ırmag oldı çağlar diyesin (M.20)

Tene dir nâ diyü meclisde sürûd itsen sen
Başlar ey rûh-ı revân **ditremege dir dir ten** (M.28)⁴

*Behiştî Divân'*ında bahsettiğimiz üzere yine sade bir dille ve halk söyleyişiyile dile getirilen dua-beddua ifadeleri de yer almaktadır⁵.

Yâr ışiginde rakîbâ ideyin şöyle figân
Gökde bulut yögiken yıldırım insin başuna (G. 20/4)

Gözi çıksun felekdeki gün ile
Var diyen zerrece münâsebetün (G. 263/4)
Kurusun ey rakîb **elün** ki anı
Kâkül-i yâre şâne eylersin (G.378/4)

Ehl-i 'ışkı şâhid-i gazâbdan **Allâh saklasın**
Bendeye hışm idici sultândan **Allâh saklasın** (G.415/1)

Hemîşe baht u devlet yârun olsun
Yavuz gözden seni saklasın Allah (G. 485/2)

Çeşmün yavuz karardı **Hudâ hayrını vire**
Ol zâlimün belâ bu ki hışmı bana gibi (G. 520/3)

Yârümi benden ayırdun **hây la'net cânuna**
Ben seni gördüm rakîbâ 'âdemün şeytânını (G.543/2)

*Behiştî Divân'*ında döneminde sıklıkla kullanılan bugün ise yazı dilinde kullanımdan düşmüş ya da bazı Anadolu ağızlarında kısmen de olsa varlığını hâlâ sürdürmekte olan sözcükleri, ekleri kullanmış, bu sözcük⁶ ve eklere fiil çekimlerinde de yer vermiştir:

Tarama sözlüğünde 'güzel, sevimli, hoş' anlamlarındaki "gökçek" (göğçek) sözcüğü *Behiştî Divân'*nda sözlük anlamında kullanılmıştır:

Câme-i sebz giyüp kendüye zînet virmiş
Gör ki serv-i gülsitânı o ne **gökcek** kişidür (G 155/2)

⁴ Bu tarz kullanımlar için ayrıca bak.G.3/5, G.4/5, G.5/ 1-2, G.12/1, G.113/3, G.15/1, G.16/1, G.18/1-2-3, G.20/2, G.23/1, G.28/2, G.39/1, G.44/3, G.64/3, G.93/1, G.93/5, G.94/1, G.96/1, G.96/5, G.99/1, G.101/1, G.102/4, G.108/2, G.115/4, G.119/1, G.120/5, G.129/5, G.132/1, G.135/1-2-5, G.250/5, G.319/3-4, M.3, M.18.

⁵ Bak. Arslan, 2023, s.43.

⁶ Sözcüklerin anlamları TDK *Tarama Sözlüğü*nden verilmiştir.

Soğuk anlamında kullanılan “sovuk” kelimesi, *Behiştî Divânı*’nda bakmak fiili ile anlam ilgisi kurularak söz öbeği şeklinde kullanılmıştır. Beyitte şair şayet sevgili yüzüne soğuk bakarsa kendisini bir titreme tutacağını, âşık tarafından istenmeyen böyle zamanların da âşıkın kışı, kış mevsimi olduğunu ifade eder. Aslında burada soğuk bakmak ifadesi kelime seçimi açısından uymasa da Türkçede soğuk durmak deyimini anlam açısından ihtiva etmektedir. Bu ve benzeri örnekler şairin nevi şahsına münhasır bir üslûp özelliği olarak değerlendirilebilir:

Yüzüme yâr **sovuk baksa** beni lerze tutar
‘Âşıkun var ise bunun gibi demler kışdır (G 155/3)

Sözlükte ‘kirli, pis, murdar; pislik; bataklık’ manalarına gelen “çepel” (cipil) kelimesi ile ‘deyyus, kaltaban’ anlamlarına gelen “gidi” kelimeleri de sözlük anlamlarıyla kullanılmıştır:

Bir **çepel** kahbenün zebûnlarıdır
Ehl-i dünyâ diyen çörek gidiler (G 172/4)

Yine şairin başka bir beytinde üslûp özelliği olarak nitelendirebileceğimiz bir kullanım dikkat çekmektedir. Behiştî “kul ol-” deyimini ve “hâmûş ol-” söz öbeğini, Eski Anadolu Türkçesi çekimiyle kul olavuz, hâmûş olavuz şeklinde; “hünkâr ol-, yâr ol-” söz öbeğinde ise olmak fiilini günümüz Türkçesi ile çekimlemiştir:

Biz sana **kul olavuz** sen bize **hünkâr olasın**
Bizi öldürmege a’dâya niçün **yâr olasın** (G 376/1)

Vasf-ı hüsn-i yârdan **hâmûş olavuz** sanmanız
Biz bu güzârın ezelden bülbül-i gûyâsıyuz (G 200/3)

Behiştî, *Divânı*’nda döneminde şairlerin sıkça kullandığı bugün ise yazı dilinde kullanımdan düşmüş ya da bazı Anadolu ağızlarında kısmen de olsa varlığını hâlâ sürdürebilmekte olan sözcükler yer almaktadır: Yini, yinilemek, denlü, yitmek, diyü, barmak, turmak, kanlu, yalun, tolu, giçmek, yohsa, irmek, sunmaga, dimek, kanda, tatlu, iden, başlu, gizlü, eksiklük, yog, ugru gözlü, igen, urmak, degül, dek durmak, dürlü, ivdürmek, edebsüz, olavuz, sanmanız, ol, ad itmek, komak, adlu, turmak, akça, ahşam, artuk, ayruk, ayrıksı, azgun, bağlamalı, idmek, virmek, şol, kanı, kangı, eylerüz, çalkanmak, aydur, bınar, döymek, eyü, eyledün, irte, irtesi, ırılmak, dirgür, irgürmek, ırak, kimesne, tınmak, tabşırmaq, eğin, söyündürmek, onmak, öyke, göyündürmek, göğertmek, işbu, kapu, sencileyin, bencileyin, benümçün, çokdan berü, irgüren, ana, anda, andan, anunçün, şom, nicesüz, öyün, segirdmek, sekdürmek, semirmek, garralanmak, eg, nene, nini, atışduravuz, yumak, tagıtmak, togmak, togramak, togrı, togrılık, togrımak, bun, gidi, yitmek, gökçek, sovuk, çepel, uragör, tolagelmek bu tür kelimelerdendir.

Her şair; yaşadığı dönem, içinde bulunduğu çevre, yer bulduğu ve ait olduğu kültürden etkilenir ve şiirlerinde içinde yaşadığı yüzyılın bilgi ve birikimi, zevki, estetik anlayışı ve kültürüne doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yer verir. Fuat Köprülü Rumeli şairlerini değerlendirirken onların şiirlerinde samimi ve çevrelerine karşı duyarlı olduklarını belirtir: “Bu serbest, rindâne aşk şiirlerinde, Hayâlî, İshâk Çelebi gibi Rumeli şairlerinde de gördüğümüz hususiyetler vardır: samimilik, kuvvetli ilham, laubalilik, gurur ve istiğnâ, mahallî renklere itina...” (Çeltik, 2004, s.1-2). Kendisi de bir Rumeli şairi olan Behiştî'nin şiirlerinde Rumeli şairlerinin şiirlerinde görülen muhteva özelliklerine yer verilmiştir. Bunlar arasında rindâne tavır ve istiğna sahibi olması; âşık, sevgili ve rakip ilişkilerinde idealize edilmiş olanın dışında daha somut ve çizgi dışı bir sevgilin de yer bulması; Rumeli kültür ve coğrafyasının şiire yansımaları sonucu Hristiyanlık kültürüne ait söylemlere yer vermesi; Rum abdâlî ve kalenderîlerin beyitlerde sıklıkla ele alınması, Rumeli halkı için önemli bir husus olan güreş ve güreşle ilgili söylemlerin görülmesi ve Behiştî'nin Rumeli şairlerinin önde gelen özelliklerinden şehrengiz sahibi olma âdetine uyması sıralanabilir⁷ (Aydemir, 2000, s. 93-520; Çeltik, 2004, s.266-441).

Rumeli şairlerinin şiirlerinde lâubâlî söyleyiş özellikleri dikkat çeker. Bu söyleyişte senli-benli teklifsiz konuşma, samimilik, içtenlik yanında bazen müstehcenliğe varan ifadelere de rastlanılabilir (Çeltik, 2004, s. 391).

Olur mı dîdeden dîdâra perde eşk-i hûn-âlûd
İrişdi cilve eyyâmı gönül demdür gözün sil hâ (G. 9/4)

Cânân lebinden emsem olmazise tabibâ
Ben hasteye ne şerbet te'sîr ider ne ma'cûn (G. 395/2)

İstiğna sahibi olan rint şair, zenginlik elbisesinden sıyrılıp kendi halinde bir fakir olmak ister. Rint şair, dünya malına meyletmez, tasavvufa gark olmuş rint şairin, dünya malında gözü olmaz:

‘Uryân olup libâs-ı gınâdan Behiştîyâ
Bir kendü ‘âleminde fakîr olmak isterin (G.418/5)

Rumeli şairleri samimidir, içten bir söylemleri vardır. Rint şairin mayasında saflık, temizlik ve samimiyet vardır ve sûfide görülen riyakârlık görülmez:

Günâhum yâda geldükce derûn-ı dilden âhum var
Mürâî sûfinün hengâmesinden tâ'atüm yegdür (G. 102/3)

İdealize edilmiş olanın dışında yer yer daha somut bir sevgiliye rastlanır:

⁷ Rumeli şairlerinin özellikleri ile ilgili geniş bilgi için (bak. Çeltik, 2004, s. 1-448; Aydemir, 2000, s.1-160).

Her ne mahbûba gözüm kim baka senden gayrı
Çihresi lehce-i agyâr gibi bed görünür (G. 91/4)

Ey Behiştî beni bülbül gibi giryân göricek
Gonca gibi yüzini virdi gül-i handânım (G. 356/5)

Abdal olabilmek için aşk tekkesine girmek, melamet şalını giymek gerekir:

Tekye-i 'ışka girüp şâl-i melâmet giymiş

Gör e billâhi Behiştî nice abdâl olmuş (G. 230/5)

Başı kabak, yalın ayak dolaşan Rum abdallarının vücutlarını nalçe ya da nalça olarak zikredilen nal şeklinde dağladıkları malumdur. Beyitte Behiştî feleğin sinesine dağlar vurmaktadır:

Dâğlar urdı Behiştî felegün sînesine
Rûm abdâlî olupdur meger anun âhı (G. 538/5)

Behiştî'nin üslûbunda dikkat çeken bir diğer husus; beyitlerinde Rumeli şairlerine has kullanımlara, sözcüklere, ünlem ve seslenmelere yer vermesidir. Günümüzde Kırklareli'nin bir ilçesi olan Vize'de doğan, Tekirdağ'ın ilçesi Çorlu'da vefat eden Behiştî'nin dizelerinde genellikle Rumeli şairlerinin söylemlerinde sıklıkla başvurduğu "hele", "pes, bes", "vay", "ya", "ya..ya", "yürü var, var yürü", "bir iki", "bir iki üç", "ikide bir" ifadeleriyle birlikte demek fiilinin söyle anlat anlamlarındaki emir hali "di" ve Rumeli'de Mehmet ismi yerine kullanılan "Memi" ifadesine, fiillerden sonra kullanılan "a!", "e!", "be!" "bre" ve "hey!"⁸ ünlemlerine (Çeltik, 2004, s.136-211) yer verdiği görülür:

Sûfi diyen mürâ'îye virmek degül zekât
Ben kâdir olsam andan alurdum **hele** harâc (G. 64/3)

Pes ne lâzım ki Behiştî çekesin derd ü gamı
Gel berü dâr-ı şifâsıdur anun mey-hâne (G. 474/5)

Hele deryâ-yı ma'nînün Behiştî rûzgâr içre
Re'îsi oldıgum **bes** şî'r-i âb-dârımdan (G. 425/6)

Sâye-i yâri görel'den beri hâlüm yatlu
Yüz sürer ayaguna **vây** bu zebân sûretlü (G.434/1)

⁸ Ünlemler TDK *Derleme Sözlüğünde* (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü) Doğu Trakya ağızı içerisinde yer almaktadır.

Ya dilde dûd-ı âhumdan **ya** gözde nemden incindün
Çün incindüklerün bunlar degül **ya** nemden incindün (G.272/1)

Bed-hışâlünle seni Allâh Te'âlâ ey rakîb
Yüri var bâri cehennemde zebânî eylesün (G.402/4)

Sevsem Behiştî bir güzeli yâd olur hemân
Gönlüm alınca **bir iki** gün âşinâ olur (G.93/5)

Çeşmümde tıfl-ı merdüm kan aklar ellerinden
Hâl-i ruhun **bir iki üç** yüz karelerdür (G.99/4)

İkide bir ufuk levhinde garrâlanmasun halka
'İyân it nûn-ı ebrûnı hilâlün kaddi lâm olsun (G.382/4)

Gayrdan geçsün Behiştî şâ'irân-ı Rûm'a **di**
Mekteb-i 'ışka mu'allim Hâfız-ı Şîrâzî'dür (G.115/5)

Efendüm devletüm şâhum **Memi** şâh
Sa'âdet bârek u yarıcun Allâh (G.485/1)

Bak a ey gözleri nergis ne gülşensin ki şevkünden
Fenâyâ virdi dünyâyı bilenler bu gülistânda (G. 497/3)

Gel e insâf ide sûfi elüni gögsüne ur
Deff ü ney olmasa meclisde bu hâlet mi kopar (G.87/3)

Sûfi **be** illerün ne alursın günâhını
Tek kendü cürmüni getüren pehlevân ola (G.28/4)

Sanemâ cânlu kadîd eyledi 'ışkun tenümi
'Âşîka merhametün yok **bre** zâlim seni mi (G.512/1)

Kûh-ı cünûna gitme gönül kûh-ı yârdan
Aldı yürek çıkarması **gör hey** yaban bunı (G.556/4)⁹

⁹ Bu tarz kullanımlar için ayrıca bak., K. 2/28, G.28/4, G.38/1, G.47/5, G.78/6, G.82/5, G.87/3, G.93/1, G. 99/4, G.114/5, G.118/5, G.122/5, G.127/1, G.149/4, G.154/1, G.161/2, G.175/5, G.180/1, G.183/1, G.230/5, G.246/1-4, G. 260/5, G.261/5, G.274/3, G.281/2, G.321/4, G.337/3, G.338/2, G.373/4, G.376/3, G. 377/3, G.381/3, G.382/5, G.396/4, G.407/2, G.418/2, G.423/1, G. 425/5, G.442/2, G.453/5, G.456/3, G.462/3, G.469/1, G. 473/1, G.474/3, G.492/5, G.495/4, G.497/4, G.505/1-4,

Behiştî şiirlerinde et-, ol-, kıl-, eyle- yardımcı eylemlerine sıklıkla başvurmuştur:

Nice **kılsun namâzı** sûfi kim
Âb-destün yerinde yeller eser (G.159/4)

İy sabâ yâre benümçün yavuz aklar diyesin
Cûş idüp kanlu yaşı her yana çağlar diyesin (G.389/1)

Mey u mahbûbu **terk itmek** hayâlin hûy idindi dil
Meded bir çâre kıl kurtar beni sâkî bu huyumdan (G.399/3)

Hatt-ı nev görmek ile dil-berinün terkin uran
Benzer ol kâfire kim **münkir ola** Kur'âna (G.441/3)

Senün rûyun koyup nice **teveccüh eyleyem** gayra
Murâdum nûrını gördüm ben ol şem'-i hidâyetde (G.478/2)

Ezel bezmine sala olunca, davet edilince can ve gönlün yârin cemâline müptela olduğuna değinen Behiştî, ruhların ilahi didârı görüp âşık olmasından bahsetmektedir. Cismimi soracak olursan diye devam eden ve soran şair öncelikle dinlemeye davet eder ve akabinde belânın çıkması için başının bir tepe; sinesindeki, gönlündeki aşk yarıklarının her birinin de ona ulaştırın bir yol olduğunu ifade eder. Tasavvufî manada değerlendirebileceğimiz bu şiirde “belâ” kelimesi “evet” manasını da ihtiva etmekte bezm-i eleste, bezm-i ezele gönderme yapmaktadır. Aynı zamanda bentte geçen “işlek yol” ifadesi daha önceki şairlerin kullanımında rastlamadığımız yeni bir söylemdir, Behiştî'nin dizelerinde karşımıza çıkması bakımından önemlidir:

Şol dem ki olmuş idi ezel bezmine salâ
Didâr-ı yâre cân u dil olmuşdı mübtelâ
Cismüm nedür sorarsan eger dinle evvelâ
Başum Behiştî bir depedür çıkmaga belâ
İşlek yol ana sinedeki her şikâf-ı 'ışk (Mh. 4/5)

Şairlik Yeteneği ile İlgili Değerlendirmeler

Klasik Türk şiir zevki içerisinde en yetkin şiiri yazma, daha önce söylenmemiş mana ve mazmunu söyleme arayışında bulunan klasik şairler şiirlerinde: Kendi şiirleri, hüneri ve şairlik gücünü değerlendirmiş; kendilerini diğer şairlerle mukayese etmiş; şiirlerinin niteliği ve yetenekleri hakkında çeşitli tespitlerde bulunmuş, tespitlerini genelde gazellerinin makta beyitlerinde, mesnevi ve kasidelerinde ise birkaç beyitle de

G.506/5, G.526/2, G.534/2, G.543/4, G. 544/3, G.545/1, G.548/3-4, G.552/6,G. 556/4, G. 558/1, N.4/3, Kt.4/1, Kt.7/1-2, Mh. 7/4, Mh. 8/4, Mr. 1/ 2, M.5, M.24.

olsa dile getirmişler, özellikle mahlas beyitlerinde kendilerinden söz ederken üslûp bağlantılı bazı söylemlere de yer vermişlerdir. Diğer şairler gibi kendisini başka şairlerle mukayese eden Behiştî, şiirinin muntazamlığından; sözünün de zarif, açık ve akıcı olmasından şöyle bahsetmiştir:

Degüldür gayri şâ'irler gibi nâ-muntazam şî'rün
Behiştî hem zerâfet hem selâset var kelâmunda (G.489/5)

Fasih şairler içinde kendisi gibi bir şair bulunmayacağına vurgu yapan Behiştî, sözlerinin lafız, mânâ ve âhenk bakımından yerinde ve doğru olduğunu söylemiş, şiirinin de fasih ifadesinin delili olduğunu ifade etmiştir:

Olur mı Behiştî gibi bir şâ'ir-i efsâh
Kim oldı fesâhatlerine sözleri bürhân (K.3/78)

Âlemde her şairin (hiçbir şairin) kendisine benzemeyeceğine vurgu yapan Behiştî, onların kelime bilgisi tam olgunlaşmadığı için kendi fasih diliyle boy ölçüşemeyeceklerini şu beytinde dile getirmiştir:

Sanma her şâ'iri 'âlemde Behiştî'ye nazîr
Kelimâtında fasîhâ bedel olmaz keleşî (G.513/5)

Sözlükte 'sözün fasih ve açık seçik olması' anlamını taşıyan belâgat, sözün fasih olmakla beraber yer ve zamana uygunluğunu da gerektirir (Kılıç, 1992, s. 380). Belâgate gark olduğu dizelerinden anlaşılan Behiştî, şiirinde aşk dalgıcı olarak belâgat denizine daldığını, nazım ipine çeşit çeşit cevher dizdiğini; şiirinin belâgat pazarında Selman¹⁰'ın önüne geçtiğini; sevgilinin beyân-ı vasfında belâgat bülbülü olduğunu, yüzünün aklığını da *Gülistân*'ın sayfasına benzettiğini; kendisinden sonra belâgat bahçesinde bülbül bulunmayacağını; belâgat tahtında oturan sultanların yerini aldığını ve belâgat tahtına oturduğunu ifade etmiştir:

Behiştî dürlü cevherler getürdün rişte-i nazma
Meger gavvâs-ı 'ışk olup belâgat bahrine taldun (G. 293/5)

Yine bâzâr-ı belâgatde Behiştî nazmun
Kıldı kıymetde dür-i güfte-i Selmân'ı şikest (G. 58/6)

Belâgat bülbülü olup okursın ol gülün vasfın
Gülistân safhası gibi Behiştî yüzün olsun ak (G. 250/5)

Şimdiden sonra Behiştî gibi bu dünyâda
Dahî bir bülbül-i gülzâr-ı belâgat mi kopar (G. 87/5)

¹⁰ 14.asırda yaşamış ünlü Fars şairi.

Belâgat tahtının sultânları bir bir sefer kıldı
Cülûs itdi Behiştî şimdi anların mekânına (G. 493/5)

Behiştî şiir yeteneğine ve şairlik gücüne güvenmektedir. Bir beytinde zevk ehlinin tarzını beğendiğini, Arap ve Acem'in bu tarzı yakalayamadığını ifade ederken, zımnen de olsa şiire getirdiği tarz ile nazm-ı Türkî'de eşsiz olduğunu hissettirmiştir:

Nazm-ı Türkîde görüp şi'rünü dir ehl-i mezâk
Ey Behiştî ne 'Arab buldı bu tarzı ne 'Acem (G. 349/5)¹¹

Deyim Kullanımı

Şairlerin şiirlerinde kullandıkları deyimler, şairin şiirindeki dil ve üslûp özelliği içinde büyük öneme sahiptir. Sözlükte deyim, genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeğidir, tabirdir. Özellikle XV. asırda Necâti Bey'in dizelerinde yer vermeye başlanan bu kalıplaşmış söz öbekleri, deyim ve atasözlerine, XVI. yy.da birçok şairin şiirlerinde rastlanmaktadır. Nitekim şiirinde deyim¹² ve atasözlerine yer verme temayülü, diğer şairler gibi Behiştî'nin şiirinde de görülmektedir. Kelimelerin sahip olduğu anlam inceliklerine vâkıf, kelimelerle istediği şekilde oynayabilen Behiştî, doğal bir söylem içinde deyimleri sıklıkla kullanmış, hatta bazı deyimlerde kelimeleri Eski Anadolu Türkçesindeki kullanım biçimleriyle tercih etmiştir.

Deyimler, her ne kadar kalıplaşmış ifade olarak kabul edilse de kaynaklarda, zaman zaman deyimlerin özellikle fiil kısmında az da olsa isim kısmında müradif kelimelerin tercih edildiği halk dilinde de her iki kullanımın vücut bulduğu bilinen bir gerçektir. Bu kullanım Behiştî'de de görülüp bazı deyimlerde sözcüğün müradifi tercih edilmiştir. Bazı deyimlerde ise kelimelerin yer değiştirdiği, deyim oluşturulan sözcükler arasına farklı kelimelerin de girdiği tespit edilmiştir. Bu durum şairin bir üslûp özelliği olarak değerlendirilebilirse de şairin şiirdeki manaya göre tercih sebebi ya da aruz vezni kaygısı olarak da düşünülebilir. Behiştî bazı deyimlerin kullanımında, deyim oluşturulan kelimelerin Arapça ve Farsçadaki karşılığını tercih etmiş, Arapça ve Farsça sözcüklerle manaya uygun deyim oluşturmuştur. *Behiştî Dîvânı*'nda kelime grupları içerisinde deyimlerin kullanım oranı % 9'dur, tespit edebildiğimiz kadarıyla da 918 kez deyim kullanılmıştır¹³. Deyim kullanımını önemseyen Behiştî'nin deyimleri kullanımında dikkat çeken pek çok husus vardır:

¹¹ Bu konuda geniş bilgi için (bak. Aydemir, 2000, s. 24-34; Arslan, 2003, s. 10-14).

¹² Behiştî'de kullanılan deyimler için ayrıca bak. (Aydemir, 2000, s. 50-57; Arslan, 2003, s. 23-35).

¹³ Bak. Arslan, 2023, s. 27.

‘Savurmak, boşa harcamak’ anlamlarında kullanılan “yele vermek” ve ‘bir kimseye çok saygı ve sevgi göstermek’ anlamlarında kullanılan “el üstünde tutmak” deyimlerini¹⁴, aynı beyitte kullanan şair, sevgilinin işret meclisinde kadeh gibi el üstünde tutulacağını, güzelliğini de lale gibi rüzgâra karşı savurmaması gerektiğini vurgulamıştır. Şair deyimini aslında var olan “yel” kelimesi yerine Farsça rüzgâr ve yel anlamına gelen “bâd” sözcüğünü tercih etmiştir ki bu tercih ile beytin ilk mısraında mevzubahis olan kadeh gibi el üstünde tutsunlar ifadesi ile şair şaraptan bahsederek aynı zamanda bâde çağrışımı da yapmaktadır:

Bezme gel *el üzre tutsunlar* seni sâgar gibi
Bâda virme lâle gibi hüsnünün devrânını (G. 543/3)

Aşağıdaki beyitte de “derdini deşmek” deyimini şairin tasarrufu ile derdini tazelemek şeklinde kullanılmıştır. Deyimde isim ve fiil unsurunun yerini değiştiren şair, tazelemek sözcüğünü tercih ederek sözcüğün müteradifine yer vermiştir:

Benüm sen *tâzellersin derdümi* ey nâle-i bülbül
 Ki bâlîn-i belâdan itdügüm feryâda benzersin (G.391/4)

‘Yüzüne memnun olmadığını belirten bir anlam vermek’ manasında kullanılan “suratını ekşitmek” deyimini Behiştî’de surat sözcüğü yerine sözcüğün Arapça karşılığı olan sûret kelimesi tercih edilerek verilmiştir. Behiştî Arapça ve Türkçe sözcüğü birleştirmiş, beyitte aynı anlama gelen Türkçe bir deyim karşılığında kullanmıştır:

Riyânun *dadın almışsın* didükce zâhid-i şehre
 Behiştî *sûretin ekşitmesün* mi hak sühan-verdür (G 152/5)

“Başına bela almak, başına bela olmak” deyimlerinin anlamları Behiştî’de ‘belayı bulmak, belayı satın almak’ manasında “bela çekmek” deyimleriyle karşılanmıştır:

Başum bu haste cismüm elinden *belâ çeker*
 Ey tîg-i yâr gelsen anı eylesen halâs (G.233/2)

Yegdür gönül cefâya tahammül ırag olup
 Artuk *çeker belâyı* mülûka karîb olan (G.428/4)

Aşağıda zikredilen deyimler *Behiştî Divânı*’nda tespit edilen deyimlere ilave olarak tarafımızca tespit edilen deyimlerdir:

Dilimizde mücerret sözcüklerin çoğul kullanımı pek yaygın olmamakla birlikte *Behiştî Divânı*’nda “acı vermek” deyimini vezin kaygısından olsa gerek acılar vermek şeklinde tercih edilmiştir:

¹⁴ Deyimlerin anlamları TDK *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*’nden verilmiştir.

Hâr-ı cevürün tatlu câna *acılar virmek* neden
Suç mı itdüm bülbül oldumsa gülüm balum sana (G. 3/4)

“Adımı koymak” deyimini *Behiştî Dîvânî*’nda her iki beyitte de ‘adlandırmak ve isim vermek’ manasına gelebilecek şekilde “ad vermek, ad koymak” deyimini manasında kullanılmıştır:

Bikr-i mey cârî midür sâkî
Ki *kodın adını* anun gül-fâm (G.353/3)

Sûretâ sûhte vaz’ına girel’den berü âh
Hûblar *adını* anun *kodılar* Molla Siyâh (G.436/1)

Sözlükte ‘şaşırmak, korkmak ve çok beğenmek, bayılmak’ anlamlarını karşılayan “aklı gitmek” deyimini *Behiştî*’nin beyitlerinde de kullanılmıştır. Beyitte Musa Peygamber, Tûr Dağı, temaşa eylemek kavramlarıyla birlikte kullanılarak Hz. Musa’nın kıssasına telmihte bulunulmuştur:

Ruh-ı yâri görünce karşudan *ussum gidüp* düşdüm
Temâşâ eyledüm Mûsî gibi san âteş-i Tûr’ı (G 505/2)

Sevgiliyi gören rakibin sevgilinin yüzünün parlaklığından kendinden geçip bayılması ve bayılan kişiyi ayıltmak için yüzüne su dökülmesi manasında mezkûr deyim beyitlerde ‘bayılmak, aklı gitmek’ anlamlarında verilmiştir. *Behiştî*’de akıl sözcüğü şairin tercihini Eski Anadolu Türkçesindeki karşılığı olan us kelimesi ile kullanmasıyla ifade edilmiştir:

Nâgehân *ussı gider* olsa seni görüp rakîb
Üstüne üşüp cihân halkı yüzine su döker (G 145/2)

‘Bir yerde toplanmak, buluşmak’ manasındaki “bir araya gelmek” deyimini de marûf manasıyla:

Almaga dil kal’asın hüsn ü melâhat leşkeri
Bir araya geldi şâhum gabgabunda top olup (G.44/2)

‘Gözleri sürme ile boyamak’ anlamındaki “sürme çekmek” deyimini beyitte sevgilinin güzelliğine zerre miktar benzemek için feleğin güneşin aynına ay gibi sürme çekmesi anlamında kullanılmıştır:

Hüsn-i yâre zerre mikdârı müşâbih olmaya
Sürme çekse meh gibi çarh âftâbun ‘aynına (G 450/2)

‘Yüzü sararmak’ anlamına gelen “benzi uçmak” deyimini de sevgilinin haramiye benzeyen gözlerinin bakışı ile âşığın yüzünün sararıp solduğu, benzinin uçtuğu anlamıyla kullanılmakta beti benzi atmak deyimine de çağrışım yapmaktadır:

Uçurdu benzümi dün yolda gamze-zen çeşmün
San iki merd-i harâmî havâle kıldı silâh (G.71/4)

‘Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak’ anlamına haiz “benzi solmak” deyimini de Behiştî’nin kullandığı deyimlerdendir. Behiştî halk söylemine verdiği önemden olsa gerek deyimlere sıklıkla başvurmuş, hatta şairin bir dizede iki deyim bile kullandığı görülmüştür. ‘Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak’ anlamındaki “boynunu bükmek” deyimini “benzi sararmak” deyimini ile aynı dizede yer almıştır. *Behiştî Dîvânı*’nda bazı deyimlerde görülen kelimelerin yer değiştirmesi şairin şiirdeki mana ve vurguya göre tercih sebebi olmakla birlikte vezin kaygısı olarak da düşünülebilir:

Bilmezsin sahn-ı çemen bülbüline n’oldı yine
Gül gibi *benzi* garîbün kül olup *soldı* yine (G.461/1)

Sarardı nergisün *benzi* benefşe *boynunu* bükdi (Tb 3/3)

Nâleni gûş iden safâ bulsun
Ney-zenün *benzi* reşk ile *solsun*
Şeh-perün sıytı ‘âleme tolsun
Cilvegâhun fezâ-yı kuds olsun
‘Azm-i sahrâ-yı lâ-mekân eyle (Tah. 3/3)

‘Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak’ anlamlarındaki “canından bezmek, bıkmak, usanmak” deyimini de bu dünyanın zehrine gark olmuş şairin tatlı canından bezdiğini ifade eden bir serzeniş olarak karşımıza çıkmaktadır:

İçüp zehrini bu dehrün *usandum* tatlu *cânumdan*
Behiştî’yem velî gülzâr-ı Rıdvân’dan dahı geçdüm (G.358/5)

‘Yok olmak, ölmek; mecazen de yorulmak, bitkin duruma gelmek’ anlamlarında kullanılan “helak olmak” deyimini Behiştî ekser manada perişan olmak, mahvolmak anlamlarında farklı beyitlerde kullanmıştır:

Kâküllerün ucından dil murgı *helâk oldı*
Zehr-âba mı taldurdun yohsa bu siyeh ağı (G 241/4)

Helâk olur ol âfet haste oldugına agyârun
Velî şefkat göziyle bir nazar itmez biz ölürsek (G 270/2)

Firâk demlerin anma meded *helâk olduk*
Bizi döyer mi sanursın bunun gibi habere (G 469/3)

Haste yatur gam bucağında seni özler gönül
İntizâr ile *helâk oldum* meded *cânum* yetiş (Mü /11)

‘Gereksiz davranışta bulunmak, yersiz söz söylemek’ manalarını içeren “herze yemek” deyiimi de şairin dizelerinde aynı manayı ifade için kullanılmıştır:

Be vâ’iz kendüni muhkem yine çekmiş çevirmişsin
Mürâ’iler libâsıyla ‘acâ’ib şekle girmişsin
İşitdüm ta’n idüp ‘uşşâka hayli *herze yirmiştir*
Nazar kılmak kişi şer’î degül mahbûba dirmişsin
Nazar kılmak degül körlüğüne bil ki severlerde (Mh 7/4)

‘Acı ile içini çekmek mecazen ilenmek’ manalarında “ah etmek” deyiimi *Behiştî Dîvânı*’da sözlük manasına haiz olarak kullanılmıştır:

‘Andelîb *âh idüp* aklar gül ana hande ider
Böyle gelmişdür ezelden bu cihân böyle gider (G.141/1)

‘Beklenmedik şaşırtıcı bir olay veya durumla karşılaşmak’ anlamındaki “başına gelmek” deyiimi *Behiştî*’de mezkûr manada; ‘kusura bakmamak, hoş görmek, bağışlamak, affetmek’ anlamlarındaki “mazur görmek” deyiimi de mazur tut şekliyle tercih edilmiştir:

Taşlarundan aglasam *ma’zûr tut*
Başuma gelmiş degüldür bu belâ (G.11/2)

‘Büyük sıkıntı ve üzüntü içinde yaşamak’ manasındaki “çile çekmek” deyiimi *Behiştî Dîvânı*’da vezin kaygısından olsa gerek hem deyiimi oluşturan sözcüklerin yerlerini değiştirerek hem de sözcüğün Farşçadaki aslına uygun şekliyle çille olarak zikredilmiştir:

Çekemezken iki ebrûlarının *çillesini*
Çâr-ebrû oluyor kaşı kemânım giderek (Mü.17)

‘İyi dileklerde bulunmak’ anlamında “hayır dua etmek” deyiimi dua etmek şeklinde manaya uygun biçimde kullanılmıştır:

Pejmürde *Behiştî*’nün adını anup sövdün
Ol merdüm-i muhtâcuñ rûhına *du’â itdün* (G.284/5)

‘Bir işi yaptırmak için çok yalvarmak, yaltaklanmak’ manasındaki “el etek öpmek” deyiimi şairin dizelerinde sözcüğün müradifi dâmenin öpmek şeklindedir:

Seg-i kûyun *Behiştî*’nün segirdüp *dâmenin öpdî*
Zihî ‘izzet ki ‘âşıklar arasında uludur bu (G. 433/5)

‘Hayranlık duygusu uyandırmak, çok beğenilmek’ manalarına haiz “hayran etmek” deyiimi *Behiştî Dîvânı*’nda manasına uygun kullanılmış ancak gazelde redifi sağlamak için hayran etmek deyiimi bir beyitte hayran eylemek biçimiyle tercih edilmiştir:

Ey Behiştî sâde ruhsâra çeküp hatt-ı gubâr
‘Aklumu alup beni ol nakşa *hayrân itdiler* (G.90/5)

Üstühân-ı serde görinse ‘aceb mi handesi
Hokka agzı Leyli’nün Mecnûn’ı *hayrân eylemiş* (G.221/4)

‘Belli değil’ anlamında kullanılan “Allah bilir” deyimini *Behiştî Divânı’nda* Mevlâ bilir şekliyle vücut bulmuştur:

Yeg sever sanma seni benden Behiştî’den rakîb
Gayba hükm itme habîbüm ötesin *Mevlâ bilir* (G.144/5)

‘Sağ olmak, yaşamak’ manalarındaki “var olmak” deyimini mezkûr manadadır:

Var ol yine götürdün yerden felegi ey gam
Kim âh-ı bülendümden ol pîre ‘asâ itdün (G.284/3)

Kemerün gibi harîsem belüne didükce
Dehenün gibi hele yok dimedün *var olasın* (G.376/3)

‘Ortaya çıkmak’ manasındaki “yüz göstermek” deyimini *Behiştî Divânı’nda* yüz kelimesinin Farsça karşılığı tercih edilerek çehre/çihre göstermek şekliyle zikredilmiştir:

İrişüp subh-ı visâl âhir olur gussa şebi
Çihre gösterse kaçan gün gibi Rûşen Çelebi (G. 561/1)

Ayrıca tarafımızca tespit edilen deyimler arasında yukarıda zikredilenlerin dışında aşağıda belirtilen deyimler de yer almaktadır:

akla gel- :(G.120/3) (G. 270/4)

ar et- :(G.398/1)

aşka gel- :(G.21/4) (G.149/4)

başından sav- :(G.343/3)

berhudar ol-: (G.155/5)

derdini çek- :(G.396/3)

derde derman ol- :(G.530/5)

gam çek- :(G.111/1)

gark ol- :(G.238/5)

gözlerine mil çek- :(G.301/4)

haber al- : (G.86/2)(G.123/3)

haber ver- : (G.193/3)

hakkı ol- : (G. 117/1)

halel gel- : (G. 276/5) (G.409/4)

halel ver- : (G.61/3)

hâl hatır sor- :(G. 287/5)

hâli harap ol- : (G. 37/1)

haram ol- :(G.196/2) (G.235/2) (G. 382/2)

- hayran ol- :(G.493/1)
- huy edin- : (G. 399/3)
- huzur ver-: (G. 77/2) (G. 215/4) (G. 292/5)
- imana gel- :(G.272/4) (G.363/5)
- intikam al- :(G.132/1) (G.357/5)
- kul ol- : (G. 391/5)
- koynuna gir- : (G.229/5) (G.421/4)
- layık gör- :(G.443/2)
- mesken tut-(et-) :(G.487/5)
- murat al- : (G.252/2) (Mh.3/4)
- mümkün ol-: (G.25/1) (G.193/4) (G.252/1)
- nasip al- :(G.147/5)
- nazar değ- :(G.183/2)
- nedamet duy- :(G.96/5)
- nispet et- : (G.505/1)
- öksürük tut- :(G.283/5)
- ömür geçir- :(G.195/2)
- ömür sür- :(G. 219/4) (G.449/5)
- öpüp başına koy- : (G.494/2)
- rast gel- :(G.86/3) (G.342/1) (G.405/3)
- renk al- :(G.174/1) (G.399/4)
- reva gör- :(G.401/4)
- rağbet gör- :(G.451/4) (K.3/16)
- rağbet et- :(G.49/5)
- sağ kal- : (G.483/5)
- selam ver-: (G. 347/3) (G.347/5) (G.353/4) (G.357/3)
- selam et- :(G. 71/5)
- selam söyle-:(G.347/2)
- selam al- :(G.353/4)
- secde et-:(G.191/5) (G.251/3)
- sineye çek- :(G.34/4)
- soğuk dur- : (G.155/3)
- şevke gel- :(K.3/63)
- şimşek çak- :(G.270/3)
- tadını al- : (G. 152/5)
- üstüne titre- :(G. 491/1)
- yabana at-:(T.1/3)
- yerine geç- :(G. 367/3)
- yüz yüze gel- : (G.446/3)
- yüze gül- : (G.517/2)
- zahmet çek- :(G. 49/4) (G.550/2) (N.11/2)
- zevk et- :(G.204/5) (G.384/5)
- ziyan et- :(G.371/2)
- ziyaret et- : (G.158/4)

Atasözü Kullanımı

Sözlükte uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav ve darbimesel olan atasözleri, özlü söylemlerdir ve kullanıldığı yerde anlam yoğunluğuyla şiire zenginlik katar. Behiştî de şiiirlerinde atasözlerine yer vererek hem dizelerini anlam yönünden zenginleştirmiş hem de toplumun bir nevi bakış açısı addedilebilen halk söyleyişlerine yer vererek dilde sadelikten yana bir tavır sergilediğini ortaya koymuştur. Behiştî oluşturmuş olduğu *Dîvân*'ında atasözlerini kullanırken, vezin kaygısından olsa gerek, zaman zaman sözcüklerin yerlerini değiştirmiş ve kelime ekleme ve çıkarma inisiyatifinde bulunmuştur. Bazı şiiirlerinde ise atasözlerine asıl şekline bağlı kalarak yer verdiği müşahede edilmiştir. Bazen de tamamen farklı kelimelerle fakat manaya sadık kalarak aynı atasözünü birden fazla beyitte kullandığı bazen de bir beyitte iki farklı atasözüne yer verdiği görülmektedir. Behiştî, dizelerinde “bu meseldür ki”, “dimişler”, “çünkü”, “diyesin”, “kim”, “zira”, “budur temsil” tarzındaki ifadeleriyle de beyitteki atasözü kullanımlarına dikkat çekmiştir. Behiştî, *Dîvân*'ında 33 atasözüne 35 beyitte yer verilmiştir¹⁵:

Ağaç yaşken eğilir.

Ol servi bezm-i gülşene tahrîk idem gibi
Kim tâzelikde her yana mâ'il olur nihâl (G300/3)

Ak akçe kara gün içindir.

N'ola döksem gam eyyâmında eşküm
Ag akça kara gün için dimişler. (G.135/2)

'Arife bir gül yeter.

Çekdüm el hercâ'ilerden bana câm-ı mül yeter
Kim bu 'âlem gülşeninde 'arife bir gül yeter (M.10)

Alan bir kıldan alır. /Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.

Bu meseldür kim *alan bir kıldan alır* mutribâ
'Üdunı gördüm miyân-ı yârdan aldum haber (G.86/2)

Baykuş viran yerde yuva yapar.

¹⁵ *Behiştî Dîvânı*'nda kullanılan atasözleri için ayrıca bak. Aydemir, 2000, s. 41-47; Arslan, 2003, s. 36-41.

Murg-ı cân tursa ‘aceb mi sîne-i sad-çâkde
Eylemez mi âşiyân vîrâne menzillerde bûm (G.331/4)

Mi‘mâr-ı ‘ışkun irmese nekbet konar sere
Virâne kalsa mesken olur bûm-ı şûma bâm (K.2/29)

Boş tenekeden çok ses çıkar.

Pür şevk olan hurûşunu hazm eylemek gerek
Zîrâ sadâ viren humun olur derûnı boş (G.215/2)

Bugün bana ise yarın sana. / Bugün bana, yarın sana.

Cevr itme bana sen de seversin birin sakın
Bugün n’ola banayise yarın sana olur (G. 93/2)

Büyük başın derdi büyük olur.

Ez girîv-i kûshâ şâhân besî gavgâ keşend
Her ki bozrog ser buved derd-i sereş bozrogterest (K. 4/14)

Cennette de olsa şeytana itikat edilmez.

Gökde uçarsa düşmenün itme i‘timâd
Cennetde olsa eyleme şeytâna i‘tikâd (G.76/ 1)

Çocuk çocukluğunu yapar.

Dil yetimi zenahun topına cân atdı görüp
Tıfl olan kanda ise eyler imiş oğlanlık (G.258/3)

Denize düşmeyen sahilin kıymetini bilmez.

Sor kenâr-ı yâr zevkîn eşk-i hasret garkına
Düşmeyen gird-âba bilmez kadrini sâhillerün (G.267/ 3)

Deli ne olsa söyler. /Delidir ne yapsa yeridir.

Her ne tan eylerse vâ'iz 'âşıkâ 'ayb eylemen
Kim *delü olan kişünün her sözi ma'zûrdur* (G.112/4)

Düşmanın gökte uça da itimat etme.

Gökde uçarsa düşmenün itme i'timâd
Cennetde olsa eyleme şeytâna i'tikâd (G.76/ 1)

Evdeki hesap çarşıya uymaz.

Vuslat metâ'ın alımada nakd-i cân ile
Bâzâr-ı gamda bâtil imiş evdeki hisâb (G.43/ 2)

Gül dikensiz olmaz.

'Âlemde ümîd itme ki râhat ola bî-renc
Gül virmez imiş hâr belâsuz bu gülistân (K. 3/39)

Hamama giren terler.

Bu zîr-i künbed-i gerdûnda harc it dirhem-i eşki
Behiştî çünkü *hammâma giren derler* budur temsil (G.301/5)

Hastanın hâlinde sađlar anlamaz.

Sorma agyâra Behiştî ne çeker gamda diyü
Bilimez hastelerün hâlini sađlar diyessin (G.389/5)

Herkes ne ederse kendine eder. /İnsanın kendine ettiğini kimse etmez.

Göz yuyup vardum ben atdum âteş-i 'ışka beni
Düşmenüm bir gayrı kimse sanma kendümdür benüm (G. 316/3)

İtin ürümesiyle deniz bulanmaz.

Gönül pâk olıcak ta'n-ı 'avâma i'tibâr olmaz
Keder gelmez kilâbun herzesinden bahr u 'ummâna (G.481/4)

İyileşecek hastanın doktoru ayağına gelirmiş.

Çekme bâtil yere gam kim kılıcak hakk yârî
Kişinün üstine ugrayu gelürmiş yâri (G.557/1)

Kötü söyleme eşine ağıu katar aşına.

Eyledün kendüni hem-ser-zede gerdûna velî
Ey Behiştî agu katmazsa ‘acebdür aşuna (G.20/5)

Kuşu daneyle avlarlar.

N’ola dil olsa giriftâr hâlini göricek
Şikâr kılmaga murgı Behiştî dâne gerek (G.278/5)

Kutlu gün doğuşundan bellidir.

Merhametden yüzünde yok lem’ân
Kutlu gün bellidür toğuşundan (G.398/3)

Ne ekersen onu biçersin./ Eden bulur¹⁶.

Gözleri yaşın Behiştî’nün dökersin kan idüp
Yoluna gelmez kalur mı dökdüğün kanlar sana (G.1/5)

İtdüğüm fikr-i visâlündür umaram ki bulam
Çünkü ‘âlemde kişi itdügini bulsa gerek (G.259/4)

Ölüye ilaç fayda etmez.

Senden ayru derd-i gam def’ine meyden çâre yok
Cân bedende olmasa sâkî müfîd olmaz ‘ilâc (G.66/4)

Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.

¹⁶ TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde bu atasözü ‘nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün’ anlamında “Eden bulur, inleyen ölür.” şekliyle yer almaktadır.

Vuslat istersen tahammül kıl Behiştî fûrkate
Sabrile zîrâ koruk halvâ belâlar bal olur (G.148/59)

Sefere çıkan çeşme başında konaklar.

Ol hadd-i pâki kañlu gözümden kılur karâr
Ârâm idermiş ehl-i sefer çeşmesârda (G.490/ 4)

Yılda bir bayram olur onda da yağmur olur.

Her kaçan yârün yüzün görsem gözüm giryân olur
Yılda bir bayram olur anda dahı bârân olur (G.94/1)

Yüksekten uçan su çağlar.

Her kaçan sürsen kapundan nâleler eyler gönül
Vâdi-i 'âlemde yüksekten uçan su çağlar (G.171/4)

Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

Dem-sâz olup ferâğına itdüm terâne ben
Gördüm zamân uymadı uydum zamâne ben (G.381/ 1)

Behiştî Dîvânı'nda tespit edilen atasözleri içerisinde zikredilmeyen ancak atasözü olarak değerlendirdiğimiz üç atasözü tarafımızca tespit edilmiş ve aşağıdaki beyitlerde verilmiştir:

Böyle gelmiş, böyle gider. / Bu dünya böyle gelmiş böyle gider.

'Andelîb âh idüp aklar gül ana hande ider
Böyle gelmişdür ezelden bu cihân böyle gider (G. 141/1)

Haram malla hayır hasenat yapılmaz.

Hayr iden mâl-i harâm ile bulur sanma sevâb
Ki metâ'ı alırmaz ol kes ki ola akçası kem (G. 349/4)

Kendim ettim kendim buldum.

Visâle irmedin vardum el aldum tevbekâr oldum
Dirîgâ *kendüme kendü elümle* gör ki *n'itdüm* ben (G.420/3)

Ayet ve Hadis Kullanımı

Behiştî, *Divân*'ında eğitimi, mesleği ve dünyaya bakış tarzından olsa gerek şiirlerinde ayet kullanımını önemsemiştir. Bazı beyitlerinde ayetlerin bir kısmını lafzen alarak “nakıs iktibas” yapmış bazı beyitlerinde de ayetlere tamamıyla yer vermiş hatta bir surenin tamamı şairin bir nazmında yer bulmuştur:

Ey hemîşe dest-gîrûn *kul hüvallahü ehad*
Vey nigehdârun gice vü gündüz *Allâhu's-Samed*

Lem yelîd yârûn velemyûled refî'un dâ'imâ
Lem yekün her ma'nide mûnis *lehu küfven ehad* (N/1)

Behiştî'nin bazı beyitlerinde ise ayetlerin bir kısmı lafzen alınarak “nakıs iktibas” yapılmıştır. Şair bazı beyitlerinde de alıntının ayet olduğunu evvelinde kullandığı ayet kelimesi ile açıkça belirtmektedir:

Sâki-i gamgîn bâde sun ki gül-bîn oldı bâd
Okıdı gülşende bülbül âyet-i *kul yâ 'ibâd* (G 75/1)

İtdi firâk ile gice cismümi hûn-feşân
İcrâ-yı hükm âyete *'aynân-i tecriyân* (M 29)

Behiştî'nin dizelerinde yer verdiği ayetler:

<i>urve-i vuskâ</i> (Bakara: 256)	K.2/30
<i>esra</i> (İsrâ: 1)	K.2/34
<i>ahsen-i takvîm</i> (Tîn: 4)	T.1/1
<i>kerrem-nâ</i> (İsrâ: 70)	T.1/1
<i>ve's-selâm min-etba'u'l-hüdâ</i> (Tâ-Hâ: 47)	G.17/1
<i>hâzihi'l-enhâr tecrî tahtehâ</i> (Zuhruf: 51)	G.17/ 2
<i>el-ihsân illâ</i> (Rahmân: 60)	G.17/3
<i>azb-i fûrât</i> (Furkân: 53; Fâtır:12)	G.65/2
<i>milh-i ücâc</i> (Furkân: 53; Fâtır:12)	G.65/2
<i>kul yâ 'ibâd</i> (Zümer:10, 53)	G.75/1
<i>tîn u zeytûn</i> (Tîn:1)	G.118/4
<i>es-sulhu hayr</i> (Nisâ:128)	G.139/2
<i>azâbe'n-nâr</i> (Âl-i İmrân: 16)	G.169/1
<i>hâzâ sırâtun mustakîm</i> (Âl-i İmrân:51; Zuhruf: 61,64)	G.328/1
<i>inne İbrâhîme evvâhun halîm</i> (Tevbe: 114)	G.328/3

<i>rîhun akîm</i> (Zâriyât: 41)	G.328/4
<i>velleyli</i> (Duhâ: 2)	G.395/5
<i>kul hüvallâhu ehad</i> (İhlâs: 1)	N.1/1
<i>Allâhu's-Samed</i> (İhlâs: 2)	N.1/1
<i>lem yelîd velemyûled</i> (İhlâs: 3)	N.1/2
<i>lem yekûn lehu küfven ehad</i> (İhlâs: 4)	N.1/2
<i>aynân-i tecriyân</i> (Rahmân: 50)	M.29

Behiştî dizelerinde ayetlere yer verdiği oranda hadislere yer vermese de *Dîvân*'ında nadiren kullandığı ve hadis olup olmadığı ihtilafı bazı söylemlere de rastlanmaktadır. Her ne kadar *Men 'aref*¹⁷ lafzı için hadis mi kelâm-ı kibar mı, *Levlâke*¹⁸ lafzı için de kutsî hadis olup olmadığı ihtilafı vuku bulmuşsa da lafızların hangi minvalde değerlendirilebileceği hadis ilminin mevzubahsindedir. Ancak pek çok klasik şairin beyitlerinde yer verdiği gibi bu lafızlar Behiştî'nin dizelerinde de vücut bulmuştur. Terbiyesi, mesleği ve dünyaya bakış tarzı doğrultusunda şiirlerinde bilhassa ayet kullanımına yer veren Behiştî'nin bu yönünün üslûbuna tesiri yadsınamaz:

Men 'aref sırrını fehm itmez iken şimdi
Niçe zâhid geçinür var 'ulemâ şeklinde (G. 486/2)

Levlâke hıl'atin giyene olmaya ba'îd
Heft âsmânı gün gibi seyr itse şâd-kâm (K. 2/37)

Çevresi üzerinde tesirli bir mürşit olan, vaiz ve hatiplik görevlerini ifa eden Behiştî'nin sade bir dili tercih edip kullanması, halk söyleyişlerine sıklıkla yer vermesi bir bakıma ifa ettiği göreviyle de ilişkilendirilebilir. Gerek verdiği vaazları gerek yetiştirdiği talebelerine verdiği dersleri ile irşat görevinde bulunan Behiştî, aldığı eğitimi, terbiyesi ve görevi gereği insanlara ulaşabilmeli, onlarla onların anlayabileceği sade bir dille iletişim kurabilmelidir. Bundan dolayı olsa gerek Behiştî'nin üslûbunda yer yer bu tarz söylemler göze çarpmaktadır. Beyitlerinde açık bir şekilde öğüt verip irşat eden Behiştî, bazı beyitlerinde fiil çekiminde 1. teklik ve 1. çokluk şahıs ekini kullanarak daha müşahhas bir söylemi tercih etmiş, doğru olanın ve olması gerekenin altını çizmiştir. *Kur'anı-ı Kerîm*'deki bir ayete gönderme yaparak iyiliğin karşılığının iyilik olduğunu

¹⁷ Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbahu: "Nefsini/ kendini bilen Rabb'ini bilir." kelâm-ı kibarı hadis tarihinde altın çağ olarak ifade edilen ilk üç asırda yazılan kaynaklarda Hz. Muhammet'in hadisi olarak bulunmamaktadır. Bu veciz kelâm muahhar kaynaklarda daha çok halk dilinde hadis diye tanımlanmış, edebiyatta, mevzuat kitaplarında ve tasavvufî eserlerde yer almış ve hadisçiler tarafından mevzû veya başka birinin sözü olarak değerlendirilmiştir (geniş bilgi için bak. Açıknel 1998: 199).

¹⁸ Levlâke levlak lemâ halaktü'l-eflâk: "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım."

sezdirmesi; herkesin kendi kusuruyla meşgul olup kimsenin günahını almaması gerektiği; şeytandan ve tuzaklarından uzak durulması; haram yiyenlerin haram malla beslenemeyeceği gibi haram malın bir hayır getirmeyeceği ve haram malla hayır yapılamayacağı; secde edip istihare namazına vararak bir işe hayırla başlanması; abdestin yerinde yeller esen, beş vakit namazı dahi kılmayan riyakâr insanlara dikkat çekerek hile ve aldatmadan riyadan uzak durulması gerektiği; hakikat yolundan gidip batıla tevessül edilmemesi hususlarına vurgu yapar:

Çünkü *el-ihsân illâ*¹⁹ bi't-tamâm
Sâgarı 'uşşâka pür sun sâkiyâ (G. 17/3)

Sûfi be illerün ne alursın günâhını
Tek kendü cürmüni getüren pehlevân ola (G. 28/4)

Gökde uçarsa düşmenün itme i'timâd
Cennetde olsa eyleme şeytâna i'tikâd (G. 76/1)

Nâ-dânlig ile zehr yiyüp şişdi ribâ-hâr
Sen sanma Behiştî ki harâm anı semirdür (G. 107/5)

Hayr iden mâl-i harâm ile bulur sanma sevâb
Ki metâ'ı alırmaz ol kes ki ola akçası kem (G. 349/4)

Nice kılsun namâzı sûfi kim
Âb-destün yerinde yeller eser (G. 159/4)

Bâzâr-ı gamda kârımıza hîle katmaduk
Sûfi gibi riyâyı hüner diyü satmaduk (Behiştî G. 256/ 1)

Her mahalde mezheb-i Mansûr'a zâhib oluram
Setr-i Hak iden erâzil gibi bâtil olmazam (G. 323/3)

Bir riyâ mestisin ey sûfi ki ayılmazsın
İ'tikâdum bu ki beş vakti dahi kılmazsın (G.407/1)

Bir yana gitmez işigüne secde itmeden
Kılmaz Behiştî kâra şürû' istihâresüz (G.191/5)

¹⁹ "İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir." (Rahman/ 60).

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı, estetik kaygı taşıyan ve kendine özgü kuralları olan bir gelenek edebiyatı olarak dikkat çekmektedir. Bu gelenek içerisinde en güzel şiiri yazma, en yetkin ve orijinal olanı ifade etme, daha önce söylenmemiş mana ve sözü dile getirme gayretinde bulunan klasik şairin, kendisini ve yeteneğini gösterebilmesi için kendine has bir dile, tarza ve üslûba sahip olması gerekmektedir.

Behiştî’nin şiirlerinde hâle uygun kelime seçimine titizlikle yaklaşması, dildeki kıvrak söyleyişi, sade bir dil tercih etmesi bilhassa bazı beyitlerinde konuşma dilini kullanıyormuşçasına samimi ve sade bir dil tercih etmesi, halk söylemlerine yer vermesi, atasözleri ve deyimleri sıklıkla ve yerli yerinde kullanması, Eski Anadolu Türkçesinden gelen kelime ve eklere yer vermesi, Türkçede kullanılan yardımcı eylemlere sık sık başvurması ve bu yardımcı eylemlerin Arapça ve Farsça kelimelerle terkip oluşturabilmesi, kullandığı Arapça ve Farsça kelimelerin büyük bir kısmının dilimize yerleşmiş gündelik hayatta kullanılagelen kelimelerden seçilmesi, terbiyesi, mesleği ve hayata bakış tarzı doğrultusunda bilhassa ayet kullanımını önemsemesi, ifa ettiği vazifesinin şiirlerinde söylemine yansması ve Rumeli şairi olarak Rumelili şairlerde görülen dil ve üslûp özelliklerini şiirlerine taşıması dikkat çekmektedir. Bütün bunlar, Behiştî’nin dil ve üslûp seçiminde sadelikten ve halk söyleyişinden yana olduğunu göstermektedir. Bu da onu nevi şahsına münhasır bir şair kılmaktadır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Açkel, Y. (1998). “Nefsini bilen Rabb’ini bilir” hadis mi, kelâm-ı kibar mı?. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 173-200.
- Akman, M. (2017). Vizeli kelâmcı Bihîştî Ramazan Efendi ve kelimâ dünyası . *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)*, 3 (2), 45-90.
- Arslan, H. (2023). Behiştî Divanı’nın bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, Y. (2000). *Behiştî Divanı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çeltik, H. (2004). Divan sahibi Rumeli şairlerinin şiir dünyası (Tez No.145397)[Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Durmuş, İ.(2012). *Üslûp mad*. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 42, 383-385.
- Kahraman, A. (2012). *Üslûp mad*. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 42, 387-388.
- Karaismailoğlu, A. (2012). *Üslûp mad*. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 42, 385-387.
- Kılıç, H. (1992). *Belâgat mad*. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 5, 380-383.
- Kur’ân-ı Kerîm (2020). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushhaf>.
- Öngören, R. (2004) *Merkez Efendi mad*. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 29, 200-202.
- Türk Dil Kurumu (2011). Yayım. Güncel Türkçe sözlük, Erişim tarihi: Mart 15, 2023, <http://sozluk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu (2009). Yayım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü, Erişim tarihi: Mart 15, 2023, <http://sozluk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu (2008). Yayım. Derleme sözlüğü (Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü), Erişim tarihi: Mart 17, 2023, <http://sozluk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu. (1983). Yayım. Yeni tarama sözlüğü.
- Uzun, M. (1992). *Bihîştî Ramazan Efendi*. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 6, 145-146.
- Yeniterzi, E. (2001). Behiştî’nin Heşt Behişt mesnevîsi. Kitabevi Yayınlar